

До спеціалізованої вченої ради Д 35.052.23
в Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів,
вул. Князя Романа, 1/3, ауд. 302 XIX навчального корпусу).

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, Бурдіна
Володимира Миколайовича на дисертацію Недзельської Галини
Всеволодівни «Особливості кримінологічної характеристики шахрайства,
що вчиняються організованою групою» на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Вивчення поданих Г.В. Недзельською матеріалів дисертації та автореферату, а також ознайомлення з її публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному та практично-прикладному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що автор досягнула поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Особиста безпека громадян вважається одним із вирішальних показників життєвого рівня. Упевненість людей у майбутньому, їх бажання і спроможність підтримувати демократичні ініціативи та реалізовувати їх залежить насамперед від неухильного впровадження в життя цих принципів. Водночас демократичні перетворення в державі відбуваються повільно і суперечливо, їх практичні результати показують, що зміни в економічній, політичній та інших сферах життєдіяльності суспільства не завжди мають відповідну антикриміногенну спрямованість. Зазначені тенденції вимагають комплексного наукового осмислення не лише в рамках наук кримінального циклу, а й у процесі формування кримінальної та правозастосовчої політики в органічній єдності з правоохоронною і загальносоціальною практикою.

Актуальність виконаних досліджень в дисертації Галини Всеволодівни визначається тим, що більшість практичних питань, які стосуються кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою, не є достатньо дослідженими. Здебільшого у науковій літературі розглядаються кримінологічна характеристика шахрайства, а також кримінологічна характеристика шахрайства, що вчиняється окремими категоріями громадян чи в певних сферах життєдіяльності. Як наслідок, особливості кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою, досі належно не висвітлено в теорії, а також не застосовано на практиці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими. В роботі комплексно досліджується широкий спектр питань, пов'язаних із аналізом кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою.

Теоретичну основу дисертації становить значна кількість джерел (151 найменування розташовані на 15 сторінках), серед них: монографії, колективні праці, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти, судова практика.

Мета полягає в розробці на підставі отриманих результатів аналізу кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на усунення пов'язаних із ним проблем правозастосовної практики та вдосконалення правового механізму запобігання зазначеному суспільно небезпечному діянню.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації були поставлені такі основні **завдання**: проаналізувати історію розвитку поняття «шахрайство» на тлі вітчизняного і міжнародного законодавства; з'ясувати зміст поняття шахрайства, що вчиняється організованою групою, і навести характеристику його системоутворюючих ознак; дати оцінку стану, рівня та інших кримінологічно значущих ознак шахрайства, що вчиняється організованою групою; здійснити кримінологічну характеристику особи, що вчиняє шахрайство у складі організованої групи; встановити причини та умови, які сприяють вчиненню шахрайства у складі організованої групи; окреслити загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою; довести необхідність підвищення рівня спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою; дослідити віктимологічну профілактику шахрайства, що вчиняється організованою групою.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, а саме: об'єктом дослідження є система суспільних відносин, які виникають у процесі організації та здійснення запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою, а предмет дослідження - особливості кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою.

Дисертантка застосувала належним чином визначену нею методологічну базу наукового пошуку. **Методи дослідження** обрано з урахуванням поставленої мети й завдань, об'єкта та предмета дослідження. У своїй більшості вони є цілком прийнятними і дозволяють провести науковий пошук обраного дослідження на відповідному рівні. Завдяки цьому автор обґрунтувала низку нових ідей, що розглядаються вперше, а також визначила положення, які в роботі набули подальшого розвитку або удосконалені.

Емпіричною базою дослідження є огляд судової та слідчої практики, статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2018 – 2021 рр., інформація з Єдиного реєстру досудових розслідувань, Єдиного реєстру судових рішень; результати анкетування з проблем формування особистості учасників організованої групи та вдосконалення шляхів запобігання вчиненню цієї категорією шахрайства (за період 2020 р. у Львівській, Закарпатській та Київській

областях; загалом опитано 300 працівників Національної поліції України і 300 осіб, засуджених за вчинення шахрайства у складі організованої групи).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з Основними науковими напрямами та найважливішими проблемами фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки, затвердженими постановою Президії НАН України від 20.12.2013 №179, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» 26 листопада 2015 р. (протокол № 4), уточнено – 26 листопада 2016 р. (протокол № 7).

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. У науковій роботі представлено результати системного аналізу шахрайства, що вчиняється організованою групою, з урахуванням сучасних кримінологічних тенденцій та останніх змін кримінального законодавства.

До найбільш вагомих результатів, що відбивають наукову новизну дослідження, належать наступні положення: *вперше*: інтерпретовано поняття та ознаки шахрайства, вчиненого організованою групою. Шахрайство, вчинене організованою групою, – це складне соціально-правове явище, що має низку об'єктивних і суб'єктивних ознак. До його об'єктивних ознак належать: стабільність основного складу та ієрархічна структура шахрайських груп; сталість форм і методів злочинної діяльності; ретельний підбір нових членів групи з урахуванням їхніх професійних навичок; робота під прикриттям легальних комерційних структур; технічна оснащеність, високий інтелектуальний потенціал злочинців, гіперлатентність, надання злочинній діяльності зовні законного вигляду та інші. Суб'єктивними ознаками організованого шахрайства є: кримінальна орієнтація членів злочинних груп на систематичне вчинення злочинів шахрайської спрямованості; формування в групі своєрідних етичних правил, що регламентують поведінку співучасників на різних стадіях підготовки та вчинення злочинів. Встановлено зміст кримінологічних взаємозв'язків між організованим шахрайством і економічною, корисливою, організованою професійною злочинністю, що позиціонує його як одну зі суттєвих загроз економічній безпеці держави. Зазначена взаємодія виявляється у підвищенні ступеня організованості злочинних формувань, їх поступовій відмові від традиційних способів розкрадання на користь «інтелектуальних» шахрайських схем у сфері економічної діяльності, зосередженні злочинної діяльності в найбільш прибуткових та інвестиційно привабливих сферах економіки, екстенсивному й інтенсивному нарощуванні корупції. Виявлено причини та умови вчинення шахрайства організованою групою (економічні чинники (низький рівень доходів, безробіття, високий децильний коефіцієнт тощо), відсутність загальної ідеологічної політики та національної ідеї, високий рівень правового нігілізму, негативний вплив засобів масової інформації, вплив корупційних зв'язків).

Частину положень авторкою було удосконалено або вони дістали подальшого розвитку. Зокрема, *удосконалено*: типологію осіб, які вчиняють шахрайство у складі організованих груп: ситуативний тип (вчиняють злочини під впливом криміногенних факторів зовнішнього середовища); злісний тип (охоплює високу частку раніше судимих осіб); особливо злісний тип (професійні злочинці). Твердження про те, що сучасне організоване шахрайство є яскравим прикладом самодетермінації злочинності у напрямку поглиблення кримінальної спеціалізації, розширення організаційних, технічних, інтелектуальних і фінансових ресурсів для вчинення злочинів та ускладнення структури груп, у тому числі шляхом залучення до злочинної діяльності висококваліфікованих спеціалістів. Кримінологічно обґрунтовані пропозиції щодо системи запобігання вчиненню шахрайства організованою групою.

Набули подальшого розвитку: стратегія спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою, яка включає такі заходи: вдосконалення системи статистичного аналізу, зокрема доповнення офіційної статистики даними про осіб, які раніше вчиняли злочини у складі організованих груп; організацію фінансового моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання, що перебувають у групі ризику; контроль над операціями з коштами офшорних компаній, створення порталів правової допомоги жертвам шахраїв; розробку інформаційних листів із описом сучасних схем шахрайства, тощо; технічну та інформаційну підтримку підрозділів, які займаються боротьбою з організованою злочинністю; підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування організованих злочинів. Положення про те, що для ефективного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою, потрібен комплекс заходів, спрямований на: підвищення рівня життя населення, що сприяє скороченню злочинності; зниження рівня інфляції, боротьбу зі соціальним розшаруванням суспільства та прихованим безробіттям; активний розвиток соціального забезпечення населення; а також встановлення жорсткого та чіткого контролю за діяльністю фізичних і юридичних осіб; упорядкування фінансового моніторингу; цілеспрямовану боротьбу з корупційною поведінкою. Рекомендації з організації в рамках структур правоохоронних органів для ефективної боротьби з економічними злочинами спеціалізованих підрозділів, які займаються питаннями відповідальності за шахрайство і запобігання йому.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використати у: *науково-дослідній діяльності* – для розробки теоретичних питань щодо вивчення проблем боротьби з шахрайством, що вчиняється організованою групою; *правотворчій діяльності* – для подальшого вдосконалення кримінологічних досліджень у сфері запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою; *практичній діяльності* – для оптимізації роботи працівників органів Національної поліції та інших правоохоронних органів із запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою; *навчальному процесі* – під час підготовки відповідних розділів підручників з кримінології, а також навчальних посібників зі спецкурсів.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 191 сторінку, з яких 141 – основний текст, 15 – список використаних джерел (151 найменування), 19 – додатки.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Свої думки, висновки та пропозиції дисертантка підтверджує науковою дискусією, критичним аналізом поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців тощо. Відтак, можна стверджувати, що висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, мають достатній рівень достовірності й обґрунтованості.

Науковий інтерес становлять, насамперед, такі положення праці дисертантки:

1. Заслугове на увагу твердження авторки про те, що провідну роль у виникненні організованого шахрайства відіграють економічні чинники (низький рівень доходів, зростання безробіття, високий децильний коефіцієнт тощо). Взяті в сукупності, вони зумовлюють відтік висококваліфікованих фахівців зі сфери легальної діяльності у галузі тіншової економіки і в такий спосіб підвищують рівень професіоналізму та безпеки злочинних груп.

2. Заслугове на увагу значна робота авторки щодо дослідження законодавства зарубіжних держав стосовно історії розвитку поняття «шахрайство» (підрозділ 1.1).

3. При дослідженні стану, рівня та інших кримінологічно значущих ознак шахрайства, що вчиняється організованою групою (підрозділ 2.1) авторка приходить до слушного висновку про те, що для організованого шахрайства характерними є: ретельна і завчасна підготовка до вчинення злочину шляхом обрання місця та часу його вчинення, знаходження знарядь і засобів, співучасників, збирання інформації про потерпілого або потерпілих; обов'язковість загального керівництва та організованого початку з неодмінним підпорядкуванням єдиному плану; наявність єдиної схеми дій учасників у багатоходовій комбінації; допустимість позиційних (тактичних) програшів задля стратегічної перемоги; гнучкість у виборі засобів впливу на потерпілого (потерпілих): введення в оману шляхом обману, фальсифікованого впливу документального, слідового або психофізіологічного рівня, подолання опору потерпілого шляхом психолого-психічного насильства (гіпнотичний вплив, прийоми рольового управління, шантаж або залякування з використанням іншого залежного становища потерпілого).

Публікації та апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження викладено в шести статтях (із них п'ять - у фахових наукових виданнях України, та одна - у науковому виданні іноземної держави) та чотирьох тезах виступів на науково-практичних заходах.

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі

зауваження щодо позицій Недзельської Галини Всеволодівни, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі недоліки й спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. На ст. 124 дисертаційної роботи, авторка зазначає, що «в українському законодавстві немає єдиного закону, що регламентує правовий статус жертв, які постраждали від злочинної діяльності, а також немає нормативних актів, що визначають особливості здійснення запобігання та профілактики злочинів, не кажучи вже окремо про шахрайство. Так відбувається тому, що держава не провадить на регіональному рівні єдиної політики щодо підвищення правової освіти та виховання населення, не займається питаннями фінансування запобігання та профілактики. Реалізація ж такої політики і розробка такого закону дасть змогу сформувати цілісну та комплексну систему заходів, завдяки яким віктимність наших громадян помітно знизиться». Підтримуючи авторку дослідження щодо єдиного закону, який би регламентував правовий статус жертв, які постраждали від злочинної діяльності, але самого проекту закону авторкою в додатках дисертаційного дослідження не наводиться.

2. Окремо потрібно було б звернути увагу на злочинні діяння, викликані поточною ситуацією у державі - фінансова допомога з фішингом. Фішинг — вид шахрайства, метою якого є виманювання в довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних клієнтів онлайн-аукціонів, сервісів із переказу або обміну валюти, інтернет-магазинів. Інтернет-шахрайство, метою якого є отримання доступу до конфіденційних даних користувачів. Шахраї, користуючись довірливістю або неуважністю людей, змушують їх самостійно розкривати особисту інформацію про себе для наступного її використання у злочинних цілях.

3. Відсутні посилання на окремих вітчизняних науковців, на роботи, а також на законодавчі правові акти, абсолютно дотичні до предмету даного дослідження (дисертації, монографії). До прикладу, праці Чернишова Георгія Михайловича «Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження», Зайця Костянтина Дмитровича «Методика розслідування шахрайства» та інших. Закон України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 р. № 10, Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 січня 2020 року (справа № 161/18755/13-к, провадження № 51-10046км18).

4. У дисертаційній роботі, в Розділ 3 «Запобігання вчиненню шахрайства організованою групою» цілком обґрунтованим було б виокремити окремий підрозділ, спеціально присвячений вивченню індивідуальним та віктимологічним заходам запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою.

5. На сторінці 22 дисертаційної роботи авторка дослідження вказує, що «удосконалено рекомендації з організації в рамках структур правоохоронних органів для ефективної боротьби з економічними злочинами спеціалізованих підрозділів, які займаються питаннями відповідальності за шахрайство і

запобігання йому». Бажано під час публічного захисту озвучити дані рекомендації.

6. Збільшило б науковий інтерес, якщо б авторка у Розділі 1 «Кримінально-правове поняття та історія розвитку шахрайства, що вчиняється організованою групою» дисертаційної роботи, присвятила розгляд питанню, щодо міжнародно-правових підходів, що стосуються запобігання шахрайства, вчиненого організованою групою.

Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань дослідження, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом цього дослідження і тому суттєво не впливають на належний рівень проведеного дослідження. Вони не носять принципового характеру, є дискусійними за суттю та сприятимуть започаткуванню наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Представлений автореферат дисертації Г.В. Недзельської у повному обсязі відображає концептуальні висновки і науково-практичні рекомендації, які обґрунтовуються здобувачем у самій дисертації.

Таким чином, можна зробити висновок: дисертація за актуальністю обраної теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній, їх достовірністю і новизною, повнотою їх викладу в опублікованих працях повністю відповідає вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій згідно з п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Виходячи з цього, вважаю, що дисертація Недзельської Галини Всеволодівни «Особливості кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняються організованою групою», є завершеною та самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу, а її авторка на основі прилюдного захисту заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права та кримінології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

В.М. Бурдін

Підпис засвідчую

Проректор

проф. Різник С.В.